Вознюк О.В. До проблеми формування творчої особистості / О. В. Вознюк, А. М. Машталір // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – К.; Житомир : Вид. центр ЖДУ, 2004. – Кн. 2. – С. 100-104.

УДК 387.01

О.В. ВОЗНЮК,
А.М. МАШТАЛІР
М. Житомир

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Сучасне життя людської цивілізації характеризується швидкими темпами розвитку. Прогрес всіх галузей людської діяльності залежить від людей, які творчо сприймають світ, діяльні, енергійні, працездатні і можуть досягати в обраній ними сфері діяльності високих результатів. Відповідно, важливою у державній політиці виявляється проблема творчості, навчання і виховання творчої особистості, стимулювання творчої праці. Досвід та успіхи найбільш розвинених країн світу у галузі науки, виробництва, розвитку нових технологій, культури та освіти свідчать про необхідність радикальної перебудови системи навчання та виховання у напрямку створення умов для творчої особистості вільно проявляти свої здібності, розвиватися відповідно до своїх нахилів.

Слід підкреслити, що у сучасному світі, де мінливість стала рисою не тільки наукового і технічного процесу, але й способу життя людей, освіта, в тому числі і професійна, зобов'язана не тільки передавати новим поколінням раніше накопичені знання, а й готувати їх до вирішенням проблем, з якими особистість і суспільство раніше ніколи не зустрічались. Протягом тисячоліть філософи, психологи, педагоги досліджували проблему, пов’язану із запитанням: яким чином слід організувати трансформацію знань від покоління до покоління, щоб вони були максимально корисними. Сьогодні загальновідомою є сентенція про те, що найціннішим у процесі засвоєння знань є розвиток здатності застосовувати їх у нових умовах. Таким чином, головним у навчанні і вихованні є не стільки засвоєння певної сукупності фактів, скільки розвиток здатності відкривати нові на основі опанованих знань, оскільки пошук нових знань і їхня матеріалізація, тобто створення нових об'єктів техніки, значно ускладнилися в умовах зростання темпів відновлення технічних засобів і швидкого росту науково-технічної інформації. У силу цього, як у нас у країні так і за кордоном з'явилися розробки теоретичних основ і методичних засобів активізації творчого мислення і пошуку нових технічних рішень.

Розвиток наукових основ технічної та художньої творчості, розробка методик активізації творчого процесу, навчання основам творчості, створення в наукових, проектно-конструкторських і технологічних організаціях, на підприємствах і у навчальних закладах сприятливих умов для творчості стало в наш час нагальною потребою. Оволодіння теорією творчості, прийомами і методами пошуку нових технічних рішень допомагає усвідомити соціальну значимість творчості, його суспільну необхідність, повніше розкрити свої творчі можливості.

У цілому, досвід багаторічних спостережень у галузі освіти свідчить, що пріоритетною залишається репродуктивно-інформаційна функція професійної освіти. Як вважають багато дослідників з філософських проблем сучасної освіти, в ній і зараз має місце переважання непродуктивного над продуктивним, автоматичного над творчим. Таке становище в освіті не може задовольнити сучасне суспільство, де, по-перше, відбуваються все більш швидкими темпами якісні зміни у розвитку майже всіх галузей людської діяльності і, по-друге, з'явились такі найважливіші проблеми, які ми не можемо вирішити, спираючись тільки на культуру минулих епох. Тому одним з найважливіших завдань сучасної системи освіти є її перехід до творчих, проблемних методів навчання і виховання, які забезпечують формування творчої, гуманістичної особистості.

Для України створення системи розвитку творчої особистості є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Нині і сама доля України залежить від того, як ефективно будуть використані інтелектуальні, творчі можливості її народу, кожного громадянина. Тому проблема формування творчої особистості є надто на часі.

Феномен творчої особистості був та є у центрі уваги багатьох вчених сучасності, таких як Б.Г.Ананьєв, В.І.Андреєв, І. Д. Бех, В.О.Кан-Калик, В.В. Клименко, П.Ф.Кравчук, Н.В.Кичук, Н.В.Кузьміна, Н. С. Лейтес, В.О.Моляко, М.М.Пташник, С. О. Сисоєва, Я.О.Пономарьов, Н.Ф.Тализіна та ін. Особливо важливими є дослідження творчості у у площині психолого-педагогічних наук (Т. П. Агапова, О.Б. Кривонос, М.О. Лазарев, Л. О. Макрідіна, Л.О. Мільто, В. М. Москалюк, С. О. Сисоєва, Г.І. Сорока та ін.).

Метою нашої статті є аналіз деяких новітніх напрямів та окреслення найбільш ефективних шляхті формування творчої особистості.

Традиційно особистість визначається як системна соціальна якість індивіда, котра формується у діяльності та спілкуванні і характеризується включеністю людини у суспільні відношення. Відповідно, особистість можна розуміти як певний суб’єкт соціальних відносин та свідомої діяльності. Тому творчу особистість можна визначити як суб’єкт творчих соціальних відносин та творчої діяльності. Ця діяльність потребує наявність особистісних якостей, що забезпечують створення нетривіальних, нових суспільне значущих результатів. До таких якостей, які складним опосередкованим чином пов'язуються з творчою діяльністю, можна віднести гуманістичну спрямованість особистості, високий рівень її духовності, інтелігентність, прагнення до самовдосконалення, компетентність, творчу активність. Загалом, творча особистість – це людина, яка володіє високим рівнем знань, потягом до нового, оригінального, вміє відкинути

звичайне, шаблонне [4; 9].

Таким є достатньо традиційних підхід до аналізу формування творчої особистості, яка розглядається як така, що відбиває сукупність суспільних відносин, проявляє активність у межах певного соціуму, людської цивілізації в цілому. Однак, визнається також і те, що творча особистість є сутністю "надситуативною", яка постійно виходить за межі актуальної даності [2; 8]. М.М. Бахтін писав, що людина ніколи не збігається із самою собою, що щире життя особистості здійснюється як би в точці цієї розбіжності. Парадокс відстороненості "Я" від світу (який виявляється у ставленні Я до світу як до об'єкта своєї активності) можна проілюструвати словами С.Л. Рубінштейна: "Людина включається в буття своїми діями, що перетворюють наявне буття. Цей процес є неперевною серією ланцюгових вибухових реакцій; кожна данність – наявне буття – вибухає черговою дією, що народжує нову данність нового наявного буття, яке вибухає черговою дією людини... Отже, у людини, яка включена у ситуацію, є дещо таке, що виводить її за межі ситуації, в яку вона включена... Становлення є знаходженням у ситуації, потім вихід за межі цієї ситуації у свідомості та дії" [11, с. 341].

Таким чином, "наше свідоме "я" у більшості випадків занурене у неперервний потік змістів свідомості, воно "зникає", коли ми засинаємо, знаходимося під дією наркозу чи непритомні, і знову "появляється", коли ми приходимо до тями. Усе це заставляє припустити, що за цим свідомим "я" є якийсь постійний центр, з якого воно "повертається" у поле свідомості, тобто припустити існування справжнього "Я" (внутрішнього, духовного, трансцендентованого за межі свідомості та розуму)... Релігії, філософські системи, кращі досягнення митців, – усе це пошуки символів трансцендентного та форм його збереження" [7, с. 64].

Суттєво, що творча особистість має виявляти не тільки принцип трансцендентності, але й "хаотичності" (інтуїтивності).

На відміну від імітаційно-репродуктивного рівня людської активності (пов'язаного з імітаційною, запрограмованою активністю), конструктивно-творчий рівень передбачає створення принципово нового. Цей момент створення нового в акті творчості виявляє парадокс розвитку, який полягає в тому, що якщо нове виникло зі старого, то воно вже міститься в цьому старому в деякому прихованому вигляді і не є принципово новим. Тому нове повинне виникати з дещо такого, чого ніколи ще не було, не існувало. Звідси творчий акт може метафорично розумітися як акт божественного творіння, як процес появи принципово нової якості, що є предметом аналізу синергетики. Суттєво, що синергетика (як міждисциплінарна галузь знання, своєрідна міждисциплінарна рефлексія) є наукою про відкриті (нелінійні) системи, які виявляють стани динамічного хаосу, невизначеності в момент переходу зі старого стану в новий. Тут хаос, який функціонально постає джерелом нового, є своєрідною умовою творчості.

У психології хаотичному невизначеному стану як психологічному джерелу творчості відповідають такі категорії, як бісоціаціативність (на відміну від асоціативності, є здатність до створення абсолютно нових, нетривіальних зв'язків, це сполучення того, що ніколи не було сполучене через вибух двох цілісностей та формування з них нової цілісності [10, с. 158]), дипластія (властива тільки людині здатність з'єднувати в одному розумовому, понятійному контексті несумісні поняття, речі, відносини), парадоксальне (багатозначне, сутінкове) мислення [1, с. 10], енантиосемія (двоїстість, парадоксальність смислів), "операціональна інтеграція" [3, с. 79].

Отже, окрім зануреності у суспільні взаємини, творча особистість виявляє ще дві наріжні риси: трансцендентність (вихід за межі своєї індивідуальності) та "хаотичність" (спонтанність, інтуїтивність поведінки). Ці три аспекти творчої особистості, що пріоритетні напрями її формування, підтверджуються її загальновідомими характеристиками:

1. Істоти, у яких розвинутий пошуковий механізм, що є наріжним для процесу творчості, характеризуються мінімальною агресивністю щодо свого оточення та найбільш чутливі до закликів допомоги інших істот. 2. Творчість є основою розвитку емпатійних здібностей, здатності розуміти точку зору іншої людини, формування непрагматичної ціннісно-світоглядної орієнтації особистості. 3. Творчість передбачає вихід за межі рольових установок особистості, вміння дистанціюватися від ситуації готує умови для досягнення однієї з головних цілей розвитку людини – статусу творчої особистості, оскільки творчість є виходом у сферу багатозначного, багатомірного, парадоксального, бісоціативного розуміння реальності та її опанування; творчість передбачає актуалізацію *надситуативності* як здатності суб'єкта виходити за межі однозначних конструкцій "зовнішньої доцільності". 4. Творчість та альтруїзм позитивно взаємокорелюють. 5. Творчість є однією з цілей розвитку особистості. 6. Творчість є цілісним утворенням, вона не обмежується такими аспектами функціонування психіки людини, як образний, логічний, поведінковий та ін., а проявляється на всіх рівнях психічної активності людини. 7. Творчості притаманні синергетичні риси, тому творча людина виявляє феномен творчої багатомірності, коли окремий талант людини складається із суми її талантів [12 8. Творчі люди виявляються двоїстими, парадоксальними, амбівалентними істотами, яким притаманні риси, що взаємно виключають одна одну [6].

Отже, ми розглянули пріоритетні напрями формування творчої особистості. Подальші експериментальні дослідження мають поглибити теоретичний та практичний аспекти зазначеної актуальної проблеми.

Література:

1. Брагина Н. Н., Доброхотова Т. А. Функциональные асимметрии человека.– М.: Медицина, 1988. – С. 140. – 288 с.
2. Вознюк О. В., Тичина О. Р. Людина, що навчається: головні аспекти нової парадигми освіти. – Житомир: Волинь, 1998. – 229 с.
3. Горелов И. Н. Разговор с компьютером: Психлингвистический аспект проблемы. – М.: Наука, 1987. – 256 с.
4. Губенко О. В. Феномен інтуїції та інтелектуальної творчості // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 7. – С. 10–14.
5. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. – Л.: Наука, 1989. – 496 с.

6. Дорфман Л. Я., Ковалева Г. В. Основные направления исследований креативности в науке и искусстве // Вопросы психологии. – 1999. – № 2. – С. 101–106.
7. Заброцький М. М. Іван Огієнко та проблеми педагогічної психології // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2002. – Вип 9. – С. 63–65.
8. Кудрявцев В. Т. Выбор и надситуативность в творческом процессе: опыт логико-психологического анализа проблемы // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. – № 1. – С. 16–30.
9. Моляко В. О. Психологічні проблеми творчої діяльності та обдарованості дітей і молоді // Наук. записки Ін-ту психології їм. Г С. Костюка АГИ України. Вип. 19: Актуальні проблеми психології. – К., 1999. – С. 146–153.
10. Петров М. К. Самосознание и научное творчество. – Ростов-на-Дону: Изд. РГУ, 1992.– 220 с.
11. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии.– М.: Педагогика, 1973. – 427 с.
12. Щетинин М. П. Объять необъятное. Записки педагога. – М.: Педагогика, 1986. – 176 с.